

Maria Reme

Risiko- og beskyttelsesfaktorer som ligger til grunn for ungdoms utvikling av rusmisbruk

Risk and protective factors underlying adolescents development of substance abuse

Bacheloroppgave i Bachelor i barnevern

Veileder: Terje Jostein Halvorsen

Mai 2024

Maria Reme

Risiko- og beskyttelsesfaktorer som ligger til grunn for ungdoms utvikling av rusmisbruk

Risk and protective factors underlying adolescents development of substance abuse

Bacheloroppgave i Bachelor i barnevern
Veileder: Terje Jostein Halvorsen
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne oppgaven belyser hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer som kan ligge til grunn for ungdoms utvikling av rusmisbruk. Rusmisbruk er en økende trend blant ungdom, noe som gjør temaet svært relevant for barnevernsarbeid. Kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer er avgjørende for å forstå, forebygge og gi et tilpasset hjelpetilbud. Metoden som er brukt i denne oppgaven er litteraturstudie. Relevant litteratur, teori og forskning på feltet er hentet gjennom strukturert litteratursøk i søkemotorer som «Oria», «Idunn» og «Google Scholar». Problemstillingen er drøftet i lys av forskning på feltet, samt Bronfenbrenners økologiske teori. Funn, teori og drøfting viser til hvordan blant annet ungdommen selv, familie og miljø kan fungere som både risiko- og beskyttelsesfaktorer når det gjelder rusmisbruk hos ungdom. I lys av Bronfenbrenners økologiske teori får vi et innblikk i hvordan systemene rundt ungdommen påvirker hverandre på positive og negative måter.

Abstract

This thesis explores the risk and protective factor underlying the development of substance abuse among adolescents. Substance abuse is a growing trend among youth, making the topic highly relevant to child welfare work. Understanding risk and protective factors is crucial for comprehending, preventing, and providing tailored support. The method employed in this study is literature review. Relevant literature, theory, and research in the field were gathered through structured searches in databases such as “Oria”, “Idunn”, and “Google Scholar”. The research question is discussed in light of existing research in the field, as well as Bronfenbrenner’s ecological theory. Findings, theory, and discussion highlight how factors such as the adolescent themselves, family, and environment can function as both risk and protective factors concerning substance abuse in youth. Through Bronfenbrenner’s ecological theory, we gain insight into how the systems surrounding youth influence each other positively and negatively.

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING	3
1.1 VALG AV TEMA OG PRESENTASJON AV PROBLEMSTILLING	3
1.2 BEGREPSAVKLARING	4
1.3 AVGRENSNINGER	5
2 METODE	5
2.1 FREMGANGSMÅTE	5
2.3 KILDEKRITIKK	6
3 PRESENTASJON AV FUNN	7
3.1 RISK FACTORS FOR DRUG ADDICTION: A REVIEW	7
3.1.1 Familiære forhold.....	8
3.1.2 Jevnaldrendes innflytelse.....	8
3.1.3 Psykologiske faktorer.....	9
3.1.4 Sosiale/miljømessige faktorer	9
3.2 RISK AND PROTECTIVE FACTORS OF DRUG ABUSE AMONG ADOLESCENTS: A SYSTEMATIC REVIEW	10
3.2.1 Risiko- og beskyttelsesfaktorer på individnivå.....	10
3.2.2 Risiko- og beskyttelsesfaktorer på familienivå.....	11
3.2.3 Risiko- og beskyttelsesfaktorer på miljønivå	12
3.3 MOTHERS WHO ABUSE ALCOHOL AND DRUGS: HEALTH AND SOCIAL HARMS AMONG SUBSTANCE-ABUSING MOTHERS OF SMALL CHILDREN IN THREE COHORTS.	12
3.4. PARENT PARTICIPATION IN ALCOHOL PREVENTION: EVALUATION OF AN ALCOHOL PREVENTION PROGRAM	13
4 PRESENTASJON AV TEORI	14
4.1 BARN AV RUSMISBRUKERE	15
4.2 BRONFENBRENNERS ØKOLOGISKE TEORI	16
5 DISKUSJON	18
5.1 RISIKOFAKTORER KNYTTET TIL INDIVIDET	18
5.2 BESKYTTELSESAKTORER KNYTTET TIL INDIVIDET	20
5.3 RISIKOFAKTORER KNYTTET TIL FAMILIEN	21
5.4 BESKYTTELSESAKTORER KNYTTET TIL FAMILIEN	22
5.5 RISIKOFAKTORER KNYTTET TIL MILJØET	24
5.6 BESKYTTELSESAKTOR KNYTTET TIL MILJØET	24
6 AVSLUTNING	25
LITTERATURLISTE	27

1 Innledning

1.1 Valg av tema og presentasjon av problemstilling

I denne oppgaven rettes søkelyset mot ungdoms rusmisbruk og årsakene bak dette. Rusmisbruk blant ungdom er en utfordring vi ser mer og mer av i dag. En av grunnene til dette er sosiale medier. Ungdommer som har vonde erfaringer med barnevernet deler i dag mange av sine opplevelser på sosiale medier. NRK Brennpunkt sin dokumentar «Instukids» belyser problematikken rundt ungdom som ruser seg på barnevernsinstitusjoner. Selv om «Instukids» ikke er forskning, viser den likevel viktigheten av å belyse problematikken, da det er et viktig og dagsaktuelt tema. Det er ungdommer som selv har tatt kontakt med NRK fordi de ønsker å fortelle sin historie og sine erfaringer. I dokumentaren har NRK kontakt med 100 barn og unge som ønsker å dele sine historier. Det er stort sett jenter fra 13-23 år, og det er dermed ikke et representativt utvalg for alle barn på institusjoner, men det er likevel viktig innsikt. Utvalget er selvrekuttert, og det gjør det grunn til å anta at det er ikke-representativt, også kalt skjevt utvalg. Av de 100 forteller 35 at de prøvde ulovlige rusmidler for første gang etter at de kom til institusjonen, og 79 forteller at de ruset seg inne på institusjonen (Haugen, 2024). Ungdommene i NRK-dokumentaren forteller at de ruser seg på alt de får tak i. Alt fra å røyke en sigarett til å ruse seg på heroin (Haugen, 2024).

Utfordringene rundt unges rusmisbruk er som nevnt et voksende problem, spesielt i arbeid med barn og unge. I arbeidet en står ovenfor som barnevernspedagog, miljøterapeut, lærer, psykolog eller andre sosialfaglige yrker, er det viktig å ha kunnskap om mulig årsaker, samt risiko- og beskyttelsesfaktorer rundt ungdoms rusmisbruk. Selv om oppgavens problemstilling ikke direkte adresserer barnevernet, kan den likevel anses som svært relevant for barnevernsfaglig praksis. Dette fordi at innsikt i årsakene til hvorfor ungdom begynner med rus er avgjørende for å forstå deres helhetlige livssituasjon. Å forstå årsakene kan være nyttig for å kvalitetssikre barneverntjenestens tilbud, slik at det kan tilpasses individuelt og ta hensyn til den konkrete ungdommens behov. Derfor er det viktig å undersøke og forstå risiko- og beskyttelsesfaktorer knyttet til ungdoms rusmisbruk, selv om problemstillingen ikke nødvendigvis fokuserer på barnevernets arbeid. Jeg vil gjennom relevant litteratur og teori belyse hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer som kan ligge til grunn for ungdoms utvikling av rusmisbruk.

1.2 Begrepsavklaring

I dette kapittelet vil det redegjøres for noen sentrale begreper som blir brukt videre i oppgaven. Begrepene «ungdom», «unge» og « tenåringer» blir brukt om hverandre i teksten for å skape variasjon i språket. Det aktuelle aldersspennet er hovedsakelig 13-19, med mindre det står «barn og unge», da blir aldersspennet fra 0-19 år.

Rusmisbruk er et begrep som omfatter både en tidlig debut av rusbruk, samt misbruk av alkohol, narkotika og psykofarmaka (Kvello, 2015, s. 337). I denne oppgaven brukes rusmisbruk som et overordnet begrep til rus generelt. Det vil si at rusmisbruk vil brukt fremfor narkotikamisbruk eller alkoholmisbruk. Unntak vil være når kilden spesifiserer et spesifikt rusmiddel.

Risikofaktor er ulike forhold som kan øke sannsynligheten for at en uønsket hendelse oppstår, eller som i denne konteksten kan bidra negativt i barns utvikling (Tetzchner, 2012, s. 36). Disse faktorene kan blant annet være på individnivå, familienivå eller miljønivå.

Beskyttelsesfaktor er ulike forhold som kan redusere sannsynligheten for at en uønsket hendelse oppstår, eller som i denne konteksten kan bidra positivt i barns utvikling. Disse faktorene kan også være på individnivå, familienivå og miljønivå. Beskyttelsesfaktorer kan fungere som motvirkende faktorer til en risikofaktorer (Tetzchner, 2012, s. 36).

Resiliens betyr motstandsdyktig. Resiliens referer til en persons evne til å håndtere og tilpasse seg vanskelige livssituasjoner. Eksempelvis et barn med flere risikofaktorer knyttet til sin livssituasjon, som utvikler seg bra til tross for at vedkommende står i en sårbar situasjon (Tetzchner, 2012, s. 36).

Forbruk referer til den generelle bruken av eksempelvis alkohol. Alkoholforbruk blir vanligvis betraktet som ikke-problematisk når det skjer i moderate mengder, og ikke fører til negative konsekvenser for individet selv eller samfunnet rundt (Kvello, 2015, s. 337).

Misbruk referer til overdreven bruk eller inntak av eksempelvis alkohol. Alkoholmisbruk innebærer overdreven drikking, drikking til beruselse, drikking i situasjoner der det er farlig, som kjøring, eller utvikling av avhengighet (Kvello, 2015, s. 337).

Selvregulering er et individs evne til å styre seg selv, eller være selvstendig. Det innebærer atferdsregulering, oppmerksomhetsregulering og emosjonsregulering (Kvillo, 2015, s. 73-74).

1.3 Avgrensninger

Rusmisbruk blant ungdom er et komplekst tema, og det kan oppstå flere utfordringer i møte med rusmisbrukende ungdom. For å kunne gå i dybden på problemstilling blir det essensielt å definere noen klare avgrensninger. I oppgaven belyses det ulike risiko- og beskyttelsesfaktorer fordelt inn i ulike kategorier. Det finnes mange slike faktorer, så jeg har valgt å avgrense det til kategoriene faktorer hos individet, faktorer i familien og faktorer i miljøet.

2 Metode

En metode fungerer som et verktøy for å undersøke og innhente data om et valgt tema en ønsker å se på. Metoden inneholder den nødvendige informasjonen for gjennomføringen av undersøkelsen. Denne oppgaven er basert på en litteraturstudie, som vil si at oppgaven baserer seg på forskning som allerede har blitt gjort, og som sammenstilles for å videre fastslå det en allerede vet. Dette gjøres ved hjelp av sekundærdata gjennom faglitteratur, ulike artikler og tidligere forskning (Dalland, 2020, s. 199).

2.1 Fremgangsmåte

For å finne relevant litteratur til temaet og problemstillingen har jeg brukt søkemotorer som «Oria», «Idunn» og «Google Scholar». Jeg startet med å anvende norske søkeord som «rus», «ung», «barnevern» og «rusmisbruk». Jeg opplevde å få færre treff som passet til problemstillingen jeg har valgt, og valgte derfor å anvende engelske søkeord isteden. Søkeordene jeg tok i bruk var «risk factors», «drugs», «drug addiction», «child», «youth», «adolescent» og «alcohol». Ved å ta i bruk engelske søkeord opplevde jeg å få flere treff som passet til problemstillingen. Jeg har også sett på tidligere bachelor- og masteroppgaver, tidligere pensum fra barnevernsutdanningen, fagartikler og rapporter for å få inspirasjon, og for å få et innblikk på kilder og forfattere som kunne være relevant for min problemstilling.

Med tilgang på internett har vi praktisk talt ubegrensede muligheter for å søke etter litteratur, men risikoen er at en kan drukne i all informasjonen som ligger tilgjengelig. Det er derfor viktig å utarbeide kriterier basert på problemstillingen, slik at en begrenser søket. Slike kriterier kan inkludere tidsspenn, geografisk omfang, språklig avgrensning og faglig nivå (Dalland, 2020, s. 148). Språklig avgrensning kan bidra til å identifisere de artiklene som er mest relevant i forhold til problemstillingen (Dalland, 2020, s. 149). Jeg startet med å søke etter kun norske artikler, men traff få egnede artikler, og utvidet deretter til engelske artikler også.

Jeg har valgt å avgrense søket til et tidsspenn på omtrent 10 år, fra 2013 og frem til i dag. Begrunnelsen for denne avgrensningen er basert på en optimistisk antakelse om at forskning er kumulativt; det vil si at nåtidens forskere bygger videre på tidligere arbeid og dermed «står på skuldrene» til sine forgjengere. Dette perspektivet betrakter forskning som en «ferskvare», hvor relevansen kan avta over tid. Det finnes likevel ulike oppfatninger om en slik optimisme er legitime. Problematikken som belyses i denne oppgaven er et dagsaktuelt problem, og selv om det ikke er et nytt fenomen er det likevel mye mer fokus på det i nyhetene og på sosiale medier i dag. Grunnet at problematikken er i vinden og i stadig endring, vil det også være relevant å se på nyere forskning, isteden for statistikk og årsaksforklaring fra tidlig 2000-tall (Dalland, 2020, s. 149).

For å finne artikler som passer best mulig innenfor det aktuelle temaet og den aktuelle problemstillingen kan det være relevant å avgrense søket til et geografisk område hvor problematikken er relevant (Dalland, 2020, s. 149). I denne oppgaven har jeg valgt å ikke avgrense søket til kun Norge, men utvide det og trekke inn andre land som har god forskning på området. Årsakene til rusmisbruk blant ungdom er ikke unike norske fenomener, det betyr at de bakenforliggende grunnene er de samme uansett hvor i verden du er. Dette antyder at visse drivkrefter bak ungdommers rusmisbruk er universelle og ikke begrenset til spesifikke geografiske områder. Derfor vil det være relevant å se på ulike områder i verden, i tillegg til norsk forskning.

2.3 Kildekritikk

Kildekritikk handler i hovedsak om å vurdere så godt det lar seg gjøre om litteraturen du har valgt er brukbar til å beskrive og belyse den aktuelle problemstillingen (Dalland, 2020, s.

152). Kildekritikk har to sider. Den ene siden handler om å finne den litteraturen som best svarer på problemstillingen. Den andre siden handler om å redegjøre for den litteraturen som er anvendt i oppgaven. Oppgavens troverdighet og faglige kvalitet avhenger av en god beskrivelse og begrunnelse av kildegrunnlaget. Derfor er det essensielt å begrunne hvorfor den spesifikke litteraturen er valgt. Det første steget i kildekritikk er å vurdere om informasjonen som kommer frem er pålitelig, og om kilden er troverdig (Dalland, 2020, s. 143).

Ulike kilder har ulik verdi, og dette kalles et kildehierarki. Øverst i dette hierarkiet er vitenskapelige tidsskrifter, altså fagfelleverderte tekster. Deretter kommer vitenskapelige bøker, etterfulgt av fag- og forskningsrapporter og til slutt enkle lærebøker. En utfordring en ofte møter er at både fagstoff og pensum kan være sekundærlitteratur. Det vil si at teksten er bearbeidet, eksempelvis ved at den er oversatt og tolket. Det er da en annen enn den opprinnelige forfatteren som presenterer teksten (Dalland, 2020, s. 144-145).

3 Presentasjon av funn

I dette kapittelet vil jeg legge frem funnene fra de fire artiklene som utgjør noe av grunnlaget for diskusjonsdelen som kommer i neste kapittel. Artiklene som blir presentert er fire fagfelleverderte forskningsartikler, en fra India, en fra Norge, en fra Malaysia og en fra Finland. De to første artiklene er litteraturstudier, de to siste er forskningsrapporter. Funnene i disse artiklene, sammen med teoridelen vil til sammen utgjøre grunnlaget for diskusjonsdelen.

3.1 Risk Factors for Drug Addiction: A Review

Risk Factors for Drug Addiction er skrevet av Sunita Devi og Sandeep Singh, og hovedmålet med denne studien er å belyse ulike faktorer som kan bidra til rusmisbruk. Devi og Singh forteller at ifølge «World Drug Report» utgitt av «United Nations Office on Drugs and Crimes» bruker 284 000 000 mennesker over hele verden rusmidler. Rusmisbruk er ikke et problem som oppstår brått, men er et resultat av flere faktorer som spiller inn. Devi og Singh har primært kategorisert disse faktorene i fire hovedområder: familiære forhold, jevnaldrendes innflytelse, psykologiske faktorer og sosiale/miljømessige faktorer (Devi & Singh, 2023, s. 383).

3.1.1 Familiære forhold

Devi og Singh belyser at familien anses som en betydningsfull faktor som kan påvirke rusmisbruk hos ungdom. Familierelaterte forhold, slik som inntekt, hverdagsliv og rutiner, evnen til å uttrykke følelser, og forekomst av vold har alle en innvirkning.

Familiemedlemmer, spesielt foreldre, er betydningsfulle rollemodeller for ungdommer. Ifølge en studie utført av Webetu i 2020, øker risikoen for barn og unges rusmisbruk med 2,5 gang når familiemedlemmer selv har erfaring med rusmidler. En annen studie viser at barn med familiemedlemmer som røyker, har 1,5 ganger høyere risiko for å starte med røyking, mens barn med familiemedlemmer som drikker alkohol har 5 ganger høyere risiko for å utvikle alkoholproblemer. Familiestigma anses også som en risikofaktor for rusmisbruk, og barn som vokser opp i familier med hyppige konflikter har blitt identifisert å ha større risiko for å utvikle rusmisbruk. Utover sosiale og familiære faktorer kan også gener ha en påvirkning på en persons rusbruk. Det er ikke enkeltgener alene som er ansvarlige for rusbruken, men snarere et komplekst samspill av flere gener. Rusavhengighet er heller ikke noe som oppstår plutselig, men heller et resultat av risikorelatert atferd som gradvis utvikler seg over tid. Arveligheten for alle typer rusavhengighet ligger mellom 40-60%. Gode og trygge familierelasjoner utgjør en av de mest avgjørende beskyttelsesfaktorene blant familiære forhold, mens mangel på kjærlighet og utøvelse av hat øker risikoen for rusmisbruk (Devi & Singh, 2023, s. 383-384).

3.1.2 Jevnaldrendes innflytelse

Venner har en betydelig innflytelse på hverandres vaner, både på de gode og de dårlige. Oppførsel og holdninger blant jevnaldrende har gjensidig effekt på hverandre, og det er gjennom denne interaksjonen at en lærer både sunne og usunne vaner. Ungdommers alkoholforbruk påvirkes også av hvor mange av vennene deres som drikker. Holdningene blant jevnaldrende er særlig viktige når det gjelder forekomsten av rusmisbruk. Mindre vennegrupper har en tendens til å redusere risikoen for psykososiale utfordringer knyttet til rus, men samtidig er antisosiale jevnaldrende, samt kriminell atferd blant de sterkeste risikofaktorene for rusmisbruk. Jevnaldrende har den største innflytelsen på unges rusbruk, og prososial atferd og god moral innad i en gruppe fungerer som en beskyttelsesfaktor og reduserer sannsynligheten for rusmisbruk. Avvisning fra jevnaldrende kan føre til tilpasningsvansker og øker risikoen for rusmisbruk blant unge (Devi & Singh, 2023, s. 384)

3.1.3 Psykologiske faktorer

Posttraumatisk stresslidelse (PTSD) og andre psykologiske utfordringer spiller en avgjørende rolle når det gjelder utviklingen av rusmisbruk. Det har blitt påpekt at atferdsforstyrrelser er en av de primære forutsetningene for rusmisbruk, og rusmisbruk uten atferdsproblemer er sjeldent. Det er blitt identifisert ni typer atferdsforstyrrelser som forløpere til rusmisbruk – disiplinrelaterte utfordringer i skolesammenheng, arrestasjon, tyveri, rømning hjemmefra, utvisning fra skolen, skulking og hærverk, slåssing og involvering i hendelser før fylte 15 år (Devi & Singh, 2023, s. 384).

En studie som involverte 166 pasienter under rusbehandling viste at rundt halvparten av deltakerne oppfylte kriteriene for atferdsforstyrrelser, uavhengig av deres rusmisbruk. Når symptomer relatert til rusmisbruk ble tatt med i betraktningen, oppfylte 95% av deltakerne kriteriene for atferdsforstyrrelser. Ytterligere forskning på sammenhengen mellom ADHD og rusmisbruk indikerer at konsentrasjonsvansker er sterkt assosiert med økt risiko for rusmisbruk. Studien avdekket også at personer med mer alvorlig ADHD-symptomer hadde større tendens til å bruke rusmidler av mer alvorlig karakter. Videre viser sammenhengen mellom emosjonell ustabilitet og traumatiske opplevelser en betydelig kobling til utviklingen av rusmisbruk. Individuer som har opplevd traumatiske hendelser har en tendens til å søke tilflukt i rusmidler for å regulere følelsene sine, spesielt ved tilstander som PTSD, depresjon, angst og flashbacks. En annen studie som undersøker alkoholikere fant at denne gruppen hadde en høyere forekomst av angst, depresjon, nevrotisme, psykopatiske trekk og lav selvtillit sammenlignet med kontrollgruppen. Forskning har også avdekket en bekymringsfull sammenheng mellom rusmisbruk og suicidalitet. En studie utført blant skoleelever i Nederland indikerer at 18% av gutter og 38% av jenter som har brukt harde rusmidler har forsøkt å ta sitt eget liv minst én gang (Devi & Singh, 2023, s. 384-385).

3.1.4 Sosiale/miljømessige faktorer

Barn som opplever flere negative livshendelser i hjemmet har en økt risiko for å involvere seg i grupper med jevnaldrende hvor rusmisbruk er vanlig. Et barn som er vitne til, eller utsatt for psykisk, fysisk eller seksuelle overgrep har høyere risiko for å bli rusavhengig. En kvalitativ studie utført på ungdom i Liberia for å identifisere risikofaktorer for rusmisbruk avdekket at kjønn, frykt for å feile, fattigdom, og lett tilgang til rusmidler er kritiske risikofaktorer. Det ble også funnet at menn ofte tyr til rusmidler som en forsvarsmekanisme på grunn av

vanskeligheter med å uttrykke følelser og håndtere frykt. Lav sosioøkonomisk status fremstår som en betydelig risikofaktor for rusmisbruk blant ungdom. En studie viser til at rundt 55 000 unge fra familier med lav sosioøkonomisk status starter årlig med tobakk. Studien viste også at det var en sammenheng mellom å underprestere på skolen og rusmisbruk. I en annen studie med 500 studenter, ble det identifisert at alder, type utdanning, og mors yrke er risikofaktorer for rusmisbruk. Videre ble det funnet at gutter som gikk på offentlig skole hadde 1,3 ganger høyere sannsynlighet for rusmisbruk sammenlignet med gutter fra privatskoler, mens jenter fra offentlige skoler hadde 1,5 gang større risiko for alkoholmisbruk enn jenter som gikk på privatskoler (Devi & Singh, 2023, s. 385).

3.2 Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review

Denne artikkelen er utarbeidet av Azmawati Mohammed Nawi, Rozmi Ismail, Auziah Ibrahim, Mohd, Rohaizat Hassan, Mohd Rizal Abdul Manaf, Noh Amit, Norhayati Ibrahim og Nurul Shafini Shafurdin, og diskuterer rusmisbruk av ulike stoffer, inkludert opioider, amfetamin, cannabis, ecstasy, heroin, kokain, hallusinogener, depressiva og simulanter. De to vanligste rusmidlene, alkohol og nikotin er ikke inkludert. Fokuset ligger på ungdom i alderen 10 til 18 år. Inntak av rusmidler er mer utbredt blant unge mennesker enn blant voksne, og den økende trenden blant ungdom blir trukket frem i en studie av Global Burden of Disease i 2013. Det er i alderen 18 til 25 hvor det er høyest forekomst av rusmisbruk. Tenåring er spesielt utsatt for avhengighet, og tenårene er en kritisk alder da behovet for å eksperimentere, nysgjerrighet og press fra jevnaldrende står sterkt, samt lav selvtillit som gjør at de er sårbare for rusmisbruk. Rusmisbruk kan hindre en vellykket overgang til voksenlivet ved å svekke utviklingen av kritisk tenkning og utvikling av viktige kognitive ferdigheter. Ungdom som misbruker rusmidler rapporteres å ha høyere forekomst av fysisk og psykisk sykdom, samt redusert generell helse og velvære. Mangel på beskyttelsesfaktorer og tilstedeværelsen av risikofaktorer gjør ungdom mer utsatt for rusmisbruk (Nawi et al., 2021, s. 2-3).

3.2.1 Risiko- og beskyttelsesfaktorer på individnivå

Det er en sammenheng mellom ungdom med lav impuls kontroll og rusmisbruk. Lav impuls kontroll alene kan øke risikoen for rusmisbruk med 2-4 ganger. I tillegg er trekk av opprørskehet assosiert med rusmisbruk. I en studie av 112 ungdommer under behandling for rusmisbruk ble det funnet at flertallet hadde utfordringer med å regulere følelsene sine. Mishandling i oppveksten har en signifikant sammenheng med tenåringers rusmisbruk. En

studie med fokus på fosterhjem konkluderte at enhver form for mishandling kan resultere i en forekomst på så høyt som 85,7% for livstidsbruk av cannabis. En annen studie utført på ungdommer som bor i barnevernsinstitusjoner indikerer en økning på 9% i marihuanabruk over tre år, noe som antyder en potensielt negativ utvikling for ungdommer som vokser opp i slike miljøer. En amerikansk studie avslørte at ungdom med diagnostiserte atferdsproblemer har økt sannsynlighet for marihuanamisbruk. Videre er det en sterkere sammenheng mellom alvorlig depresjon og bruk av marihuana. Ungdom med medisinske diagnoser som krever regelmessig behandling, har også en høyere risiko for å utvikle opioidavhengighet. I en studie utført på ungdommer i tre latinamerikanske land kommer det frem at ungdom også opplever fordeler ved rusbruk, som positiv personlig motivasjon og midlertidig flukt fra negative følelser gjennom rusbruk. (Nawi et al., 2021, s. 8-10).

Ungdommer med optimistiske trekk er mindre tilbøyelige til å utvikle rusavhengighet. En studie med iranske elever fant at sterke optimistiske trekk fungerte som en beskyttelsesfaktor mot bruk av illegale rusmidler. En annen studie indikerer at ungdom som praktiserer mindfulness har en langsommere progresjon mot injeksjonsbasert rusmisbruk av opioider. En annen beskyttelsesfaktor er individer som er sterke motstandere av rusmidler, og som har fokus på å vedlikeholde helsen (Nawi et al., 2021, s. 10).

[3.2.2 Risiko- og beskyttelsesfaktorer på familienivå](#)

Studier har undersøkt forholdet mellom foreldrestil og rusmisbruk og funnet at mors kontrollerende atferd er en betydningsfull faktor. I denne sammenhengen var mors kontrollerende atferd dobbelt så stor når det gjaldt å påvirke barna sine til å bli involvert i rusmisbruk sammenlignet med en kontrollgruppe. En annen studie indikerer at foreldrenes lave utdanningsnivå kan utgjøre en indirekte risikofaktor som påvirker ungdommens fremtidige rusmisbruk. Noen av de vanligste risikofaktorene en møter på et familiært nivå er manglende oppfølging fra foreldre, ubegrenset med lommepenger og familiemedlemmer med rusproblemer (Nawi et al., 2021, s. 10-11).

Det kommer frem av artikkelen at foreldre med god kunnskap og kompetanse er mer sannsynlig til å kunne beskytte ungdommen fra rusmisbruk. Foreldrenes evne til å gi støtte og gode råd er gode beskyttelsesfaktorer (Nawi et al., 2021, s. 11).

3.2.3 Risiko- og beskyttelsesfaktorer på miljønivå

Det er en risikofaktor å omgås jevnaldrende som bruker rusmidler, da det øker sannsynligheten for å bli påvirket av gruppepress. Det er 2,5 gang mer sannsynlig å bli rusavhengig når en omgås jevnaldrende som driver med rus (Nawi et al., 2021, s. 11).

En dypt forankret religiøs tro, som er integrert i samfunnet, fungerer som en signifikant beskyttelsesfaktor som kan bidra til å motvirke ungdoms rusmisbruk. I tillegg spiller både skolemiljøet og støtten fra voksne en essensiell rolle når det gjelder forebygging av rusforbruk og rusmisbruk blant ungdom (Nawi et al., 2021, s. 11)

3.3 Mothers who abuse alcohol and drugs: Health and social harms among substance-abusing mothers of small children in three cohorts.

Marja Holmila, Kirsimarja Raitasalo og Mikko Kosola har utarbeidet denne artikkelen med fokus på mødre med rusutfordringer, og konsekvensene det har for barna deres. Flere forskningsstudier indikerer at barn som eksponeres for foreldres rusmiddelbruk kan oppleve betydelige skadevirkninger som et resultat av det. Risikoen disse barna står overfor spenner fra fysiske handikap til økt forekomst av sykdom, lærevansker, stress, begrensede muligheter, økonomiske utfordringer og sosial skam. Det er en etablert sammenheng mellom uheldige barndomsopplevelser og økt risiko for flere problemer i ungdomstiden (Holmila et al., 2013, s. 361-362).

En mors alkoholbruk kan påvirke barnet allerede før fødsel. Barn som utsettes for mors rusmisbruk under svangerskapet, kan oppleve utfordringer knyttet til tale, konsentrasjon, utvikling og sosiale ferdigheter. Forskning indikerer at biologiske mødres rusmiddelbruk er assosiert med dårlige helse- og velvære hos barn under 7 år. Unge barn med rusmisbrukende mødre har høyere risiko for ulykker, skader og sykdom enn jevnaldrende med ikke-rusmisbrukende mødre (Holmila et al., 2013, s. 362).

Å flytte barn ut av hjemmet sitt er mer vanlig i familier der mødre sliter med rusmisbruk, og disse barna kan oppleve utfordringer i ulike aspekter av livet i ung voksen alder. Studier viser at mødre med rusproblemer har en betydelig økt risiko for å miste omsorgen for barna sine. Sammenlignet med den generelle befolkningen, hvor rundt 1% av mødrene mister omsorg for sine barn, er andelen betydelig høyere blant mødre med rusproblemer, hvor omtrent en

tredjedel av barna blir flyttet ut av hjemmet. Kvinner som misbruker rusmidler er spesielt sårbare for fattigdom, psykiske helseproblemer og å miste omsorgen for barna sine. Barnevernstiltak har en stor innvirkning på disse barna, og kan ha en avgjørende betydning for deres velvære og utvikling. Sosiale normer kan ha en dempende effekt på kvinners rusmiddelbruk, spesielt når de har små barn (Holmila et al., 2013, s. 362-369).

3.4. Parent participation in alcohol prevention: Evaluation of an alcohol prevention program

Denne studien er en evaluering av foreldres rolle i et forebyggende program gjennomført blant norske ungdommer og deres foreldre. Rapporten er utarbeidet av Frode Adolfsen, Henriette Kyrrestad Strøm, Monica Martinussen, Bjørn Helge Handegård, Henrik Natvig, Martin Eisemann og Roman Kuposov ved Universitetet i Tromsø og Universitet i Oslo. Programmet fokuserer på foreldres holdninger og regler angående unges alkoholforbruk, hvor ofte foreldre har snakket om risikoen ved å drikke alkohol, foreldres evne til å snakke med ungdommene sin om alkohol, foreldres samtale med andre foreldre om å sette grenser for alkoholforbruken til ungdommen, og foreldrenes innsikt i ungdommens fritid (Adolfsen et al., 2017, s. 460).

Alkoholforbruk blant ungdom kan påvirke hjernestrukturen, og kan føre til kognitive og atferdsmessige endringer. Blant de negative effektene er økt risiko for ulykker, uønskede graviditeter og akademiske utfordringer. Ifølge ESPAD-undersøkelsen har så mange som 57% av norske 15- og 16-åringer erfaring med å drikke alkohol (Adolfsen et al., 2017, s. 457).

Forebygging av ungdoms alkoholforbruk viser seg å være mer effektiv når både ungdommen og foreldre involveres, ikke kun ungdommen alene. Gjennom en norsk studie om drikkevaner rundt alkohol vises det at ungdom har større sannsynlighet for å drikke alkohol dersom de har sett sine foreldre beruset. En annen studie om familier fant en økende sammenheng mellom alkoholbruk blant foreldre og avkom, samt relaterte problemer, fra alderen 14 til 17 år (Adolfsen et al., 2017, s. 458).

Gjennomganger av tidligere studier viser at programmer som tar sikte på å redusere risikofaktorer og fremme beskyttelsesfaktorer i familier har vært vellykkede i å redusere alkoholforbruk blant ungdom. Denne studien identifiserer 8 faktorer for å redusere

alkoholforbruk blant ungdom: foreldremodellering, eksponering av alkohol, foreldres negative holdning til alkohol, generell disiplin i hjemmet, «foreldreovervåkning», støtte og generell kommunikasjon i hjemmet. Et godt forhold mellom foreldre og ungdommen i tillegg til ungdommens individuelle egenskaper, som høy grad av impulsivitet, aggresjon, angst og følelse av håpløshet har blitt identifisert som en risikofaktor for alkoholforbruk i tidlig alder (Adolfsen et al., 2017, s. 458-459).

4 Presentasjon av teori

I dette kapitlet vil jeg presentere teori som er relevant for problemstillingen min. Jeg skal vise til relevant forskning om barn av rusmisbrukere, samt ungdoms rusmiddelforbruk. Deretter skal jeg ta for meg Urie Bronfenbrenners økologiske teori som belyser hvordan individet blir påvirket av systemer rundt seg.

For å definere hva som er et normalt forbruk av rusmidler, og hva som anses som misbruk av rusmidler finnes det flere kriterier, blant annet normalt versus unormalt forbruk. Dette er ofte basert på statistikk da det alltid vil være endring i forbruksmønstre. Om det benyttes i sosiale sammenhenger eller alene, hvor ofte det benyttes, om det benyttes for nytelse eller konsumering, om det opprettholdes kontroll og komparentopplysninger (Kvello, 2015, s. 337-339).

På alle områder av barns utvikling er det betydelige individuelle forskjeller. Sentralt i både forskning og praksis innenfor utviklingspsykologi er å forstå hvordan ulike faktorer kan påvirke barns utvikling både positivt og negativt. Noen barn kan ha egenskaper som gjør dem mer sårbare for bestemte utviklingsmessige avvik. Omgivelsene rundt, både fysiske og sosiale, kan ha egenskaper som øker risikoen for slike avvik. Resiliens referer til barnets evne til å håndtere utfordrende livssituasjoner, samt utvikle seg til tross for eksponering av risiko. Det betyr at barn kan vokse opp under forhold som normalt ville ført til negative utviklingsresultater, men likevel oppnår positive resultater på grunn av deres motstandsdyktighet. Videre kan omgivelsene rundt, som innebærer det fysiske og det sosiale, også ha beskyttende faktorer som forhindrer negative utviklingsresultater hos sårbare barn. Det er viktig å forstå hvilke faktorer som fremmer positiv utvikling hos noen barn og ikke andre, til tross for tilsynelatende samme sårbarhet og risikofaktorer (Tetzchner, 2012, s. 36).

4.1 Barn av rusmisbrukere

Barn av rusmisbrukere er også et omfattende begrep som inkluderer barn som eksponeres for mors rusmiddelbruk under svangerskapet, barn av alkoholmisbrukende foreldre, barn av narkotikaavhengige foreldre, og barn av mødre som er i legemiddelassistert rehabilitering, men også voksne som vokste opp med rusmisbrukende foreldre (Kvello, 2015, s. 337).

I den norske befolkningen over 40 år har alkoholforbruket økt, spesielt med hyppigere inntak av vin sammenlignet med tidligere år. Imidlertid viser Ungdomsforskning fra 2013/2014 at dagens unge generelt drikker mindre alkohol enn tidligere ungdomsgenerasjoner. Selv om alkohol tradisjonelt har vært det dominerende rusmiddelet i Norge, har det vært en økning i bruk av narkotika de siste 50 årene. En oversikt over rusmiddelbruk i Europa indikerer at kokain, amfetamin og ecstasy er de mest brukte illegale sentralstimulerende midlene.

Det har vært økt oppmerksomhet rundt stort forbruk og misbruk av legemidler de siste årene, spesielt i kombinasjon med andre rusmidler, også kalt blandingsmisbruk. En nylig norsk studie basert på intervjuundersøkelser identifiserte to grupper, «høykonsumenter» og «hyppig beruset». Analysen av den tiendelen som rapporterte høyest alkoholforbruk eller hyppigest rus, førte til at forskerne anslår at omtrent 150 000 barn og unge vokser opp eller bor sammen med foreldre som tilhører disse gruppene (Kvello, 2015, s. 340-341).

Studier indikerer at utviklingen av rusmisbruk vanligvis skyldes flere årsaker parallelt fremfor én årsak alene. De dominerende faktorene er hovedsakelig relatert til individets miljø, mens genetiske forhold ser ut til å ha mindre innflytelse som risikofaktor for rusmisbruk (Kvello, 2015, s. 341).

Kvello deler de mest sentrale risiko- og beskyttelsesfaktorene knyttet til utvikling av rusmisbruk inn i tre kategorier, risikofaktorer knyttet til individet, kjernefamilien og nærmiljøet. Risikofaktorene knyttet til individet kan være genetisk disposisjon, vanskelige temperamentstrekk, reservert temperament, psykiske lidelser, ofte atferdsvansker, antisosialitet, angstlidelser, depresjon, hyperkinesi eller ADHD, vansker knytte til eksekutive funksjoner, tidlig pubertet, lav selvaksept, svake ferdigheter i stresshåndtering, tap av omsorgspersoner tidlig i livet og traumer. Beskyttelsesfaktorer knyttet til individet kan være god selvregulering, som inkluderer god emosjonsregulering, lett temperamentstil, og har klare holdninger og verdier og tar avstand fra rusmisbruk. Risikofaktorer knyttet til kjernefamilien

kan være rusmisbruk innad i familien, samlivsbrudd mellom foreldre hvor det er høyt konfliktnivå, eller én av foreldrene har lite kontakt med barnet. Beskyttelsesfaktorer ved kjernefamilien kan være god omsorgsutøvelse av foreldre og godt tilsyn med barnet når det er borte fra foreldrene. I forhold til nærmiljøet er risikofaktorene som kan dukke opp blant annet høy eksponeringsgrad av rusmidler og rusmisbrukende venner. Beskyttelsesfaktor knyttet til nærmiljøet kan være venner med en klar motstand mot mye rusmiddelbruk (Kvello, 2015, s. 346).

4.2 Bronfenbrenners økologiske teori

Urie Bronfenbrenner var en psykolog kjent for å ha utviklet Bronfenbrenners økologiske teori. Teorien består av en modell som handler om hvordan ulike miljømessige faktorer påvirker individets utvikling over tid. Teorien identifiserer flere nivåer av miljøet som påvirker individet, inkludert mikro-, meso-, ekso-, og makronivåer. Nivåene påvirker hverandre, og det som skjer på ett nivå, henger sammen med det som skjer på de andre nivåene (Tetzchner, 2012, s. 54). Disse nivåene omfatter alt fra nære relasjoner og sosiale nettverk til samfunnsstrukturer og kulturelle kontekster. Bronfenbrenners teori understreker viktigheten av å forstå samspillet mellom disse ulike miljøene for å forstå individets utvikling og atferd. Teorien får oss til å tenke på ulike typer påvirkninger på et individs atferd. Ideen bak Bronfenbrenners teori er at det er flere lag. Innerst i Bronfenbrenners modell står individet. Det innebærer individets kjønn, alder og helse. Individet i sentrum er for å symbolisere hvordan alle faktorene utenfor påvirker individet (Bronfenbrenner, 1994, s. 37-42).

Det som regnes som det første nivået i modellen er mikronivået. Innenfor mikronivået er individets nærmiljø. For en ungdom innebærer det skole, venner, familie, hvem bor ungdommen sammen med eller bruker fritiden sin med. Hvordan forhold har ungdommen til disse menneskene. Har ungdommen støttende lærere, har foreldrene økonomiske problemer eller konflikter seg imellom, blir ungdommen mobbet o.l. På mikronivået blir individet direkte påvirket av disse relasjonene og sosiale kontekstene, og det er her mye av individets utvikling og læring skjer gjennom daglig samspill og erfaring. Mikronivået representerer derfor den innerste sfæren i individets miljø (Bronfenbrenner, 1994, s. 37-42)

Mesonivået er det neste nivået i Bronfenbrenners økologiske teori. Dette nivået handler om hvordan ulike deler av en persons mikrosystemer samhandler og påvirker hverandre. Dette

nivået fokuserer på forbindelsene og interaksjonene mellom de forskjellige nære miljøene individet er en del av. For eksempel kan en positiv opplevelse i hjemmet ha en positiv innvirkning på hvordan individet samhandler med andre i skolemiljøet, og motsatt. I dette nivået understrekes viktigheten av å forstå sammenhengene og samspillet mellom ulike miljøer for å få et mer helhetlig bilde av individets utvikling og opplevelse. Nivået peker også på at det er vesentlig å ta hensyn til de individuelle faktorene som påvirker enhver sin livssituasjon (Bronfenbrenner, 1994, s. 37-42).

Neste nivå i Bronfenbrenners økologiske teori er eksonivået. Dette nivået referer til de sosiale settingene og miljøene som påvirker en person indirekte, selv om personen ikke selv er en aktiv deltaker i disse settingene. Dette kan inkludere foreldrenes arbeidsplasser, foreldre til venner, fjerne slektninger, bredere samfunnsmessige institusjoner som helsevesen og utdanningssystemer, og lokale politiske forhold. Eksonivået spiller en viktig rolle i å forme de direkte omgivelsene som omgir individet, altså mikro og mesonivåene. For eksempel hvis en forelders arbeidssituasjon er stressende eller usikker, kan dette føre til stress hjemme, noe som igjen kan påvirke ungdommens velvære og oppførsel. Eller en endring i skolepolitikk kan påvirke kvaliteten på utdanningen til ungdommen, selv om ungdommen selv ikke deltar direkte i politiske beslutninger (Tetzchner, 2012, s. 55).

Makronivået er det siste og overordnede nivået i Bronfenbrenners økologiske teori. Makronivået presenterer de kulturelle, økonomiske, sosiale og politiske forholdene som preger samfunnet. Dette nivået inkluderer lovgivning, kulturelle normer, verdier, tradisjoner, og økonomiske systemer som påvirker alle andre nivåer av en persons økologiske systemer, fra mikronivå til eksonivå. Makronivået formidler hvordan bredere kulturelle og sosiale kontekster påvirker individets utvikling ved å forme de politikker, praksiser og ideologier som på sin side påvirker de lokale samfunnene og de daglige interaksjonene på mikro- og mesonivåene. Dette nivået er særlig viktig fordi det hjelper til med å forklare hvordan større sosial og kulturell kontekst kan fasiliterer eller hindre spesifikke atferdsmønstre, inkludert helseatferd som rusmisbruk blant ungdom (Bronfenbrenner, 1994, s. 37-42; Tetzchner, 2012, s. 55).

Det økologiske systemet representerer en gradvis utvidelse av barnets miljø. Etter hvert som barnet blir eldre vil det sosiale nettverk bli større og mer komplekst. Barn som bor og vokser opp i samme land vil falle under det samme makrosystemet. Barn som vokser opp i det

samme nærmiljøet kan ha store deler av mesosystemet til felles. Det samme gjelder eksosystemet, dersom foreldrene deres interagerer hyppig. Det er imidlertid den gjensidige påvirkningen mellom de fire nivåene i Bronfenbrenners økologiske teori som utgjør det enkelte barns individuelle oppvekstmiljø. Over tid forventes det at det vil skje endringer på hvert enkelt nivå, samtidig som forholdet mellom dem vil endres. Eksempler på dette kan være at et barn får flere søsken, foreldrene skiller seg og en eller begge foreldrene får ny partner. Samfunnet opplever stadige endringer i lover, holdninger og verdier, som kan ha betydelig innvirkning på alle nivåene i den økologiske modellen. Bronfenbrenners økologiske teori handler om interaksjonen mellom barn og deres omgivelser på ulike nivåer over tid (Tetzchner, 2012, s. 55).

5 Diskusjon

Folk ønsker ofte et enkelt svar til et komplisert spørsmål, som hvorfor ungdommer begynner med rus. Hadde det kun vært én forklaring på hvorfor ungdommer begynner med rus hadde problemet allerede vært løst. Det er åpenbart et mye mer komplekst svar på hvorfor ungdommer begynner med rus. Oppgaven vil videre drøfte på hvilken måte risiko- og beskyttelsesfaktorer kan påvirke ungdoms rusmisbruk, samt se det i lys av Bronfenbrenners økologiske teori. Drøftingen er inndelt slik at en først vil se på hvordan risikofaktorer påvirker, deretter hvordan beskyttelsesfaktorene kan virke beskyttende for ungdommer i sårbare situasjoner.

5.1 Risikofaktorer knyttet til individet

Risikofaktorer knyttet til ungdoms rusmisbruk er komplekse og kan ha sitt utspring fra flere ulike områder. Noen av risikofaktorene på individnivå som kan påvirke ungdommen er blant annet tidligere erfaringer med overgrep og traumer, og psykiske lidelser. Kvello forteller at individer som har opplevd traumatiske hendelser og som har sterke følelsesmessige, kognitive og sosiale tilpasningsvansker, ofte kan benytte seg av rusmidler som en mestringsstrategi. Dette kan være for å dempe angst, håndtere frykt eller unnslippe den påtrengende, negative tankespiralen som følger av traumet. Generelt ser en at traumatiske erfaringer som omsorgssvikt, mishandling og seksuelle overgrep i barndommen kan øke sårbarheten for at en utvikler rusmisbruk senere i livet (Kvello, 2015, s. 341-342). Devi og Singh har også undersøkt risikofaktorene knyttet til individer som har vært utsatt for traumer i oppveksten, og

fant at individer som har opplevd traumatiske hendelser har en tendens til å søke tilflukt i rusmidler for å regulere følelsene sine, spesielt ved tilstander som PTSD, depresjon, angst og flashbacks (Devi & Singh, 2023, s. 384-385). Selv om rusmisbruk blir ansett som negativ, forteller Nawi at ungdom opplever visse fordeler med det. For mange gir rusmidler en midlertidig flukt fra negative følelser og stressende situasjoner. I noen tilfeller opplever de også en følelse av personlig motivasjon eller oppstemthet, som kan bidra til å forsterke bruken. Disse øyeblikkene av positiv forsterkning kan bidra til å opprettholde rusmisbruket til tross for de negative konsekvensene det kan ha på lang sikt (Nawi et al., 2021, s. 8-10).

Reguleringsvansker er også en risikofaktor for ungdoms initiering av rus. Nawi viser til en studie gjennomført med 112 ungdommer som fikk behandling for rusmisbruk, hvor det ble funnet at flertallet av ungdommene hadde utfordringer med å regulere følelsene sine. Her kan en stille spørsmål om rusmisbruken kom som en følge av reguleringsvanskene, eller om reguleringsvanskene er en konsekvens av rusmisbruken. Når det er korrelasjon mellom to variabler kan det tenkes å eksistere et årsaksforhold. Den ene variabelen virker inn på den andre. Det kan imidlertid noen ganger være vanskelig å vite hva som er årsaksvariabel og hva som er effektvariabel. Er problemene med å regulere følelser årsaken til, eller effekten av rusmisbruk? (Nawi et al., 2021, s. 9). Det samme gjelder atferdsvansker. Det har blitt påpekt at atferdsforstyrrelser er en av de primære forutsetningene for rusmisbruk, og rusmisbruk uten atferdsproblemer er sjeldent, men er atferdsvanskene årsaksvariabel eller effektvariabel? (Devi & Singh, 2023, s. 384)

Også genetisk disposisjon kan være en risikofaktor for utviklingen av rusmisbruk hos ungdom. Devi og Singh viser til at også gener kan ha en påvirkning på en persons rusmisbruk. Rusbruken er ikke utelukkende bestemt av enkeltgener, men heller et resultat av det komplekse samspillet mellom flere gener. Gjennom forskning viser også Devi og Singh til at arveligheten for alle typer rusavhengighet ligger mellom 40-60% (Devi & Singh, 2021, s. 384). Kvello påpeker at den genetiske arveligheten for rusmisbruk tilsvarer samme arvelighetsrate som de fleste personlighetsegenskaper og mange psykiske lidelser. Likevel tyder studier på at genetikk kun har en moderat påvirkningskraft i utviklingen av rusmisbruk (Kvello, 2015, s. 342-343).

5.2 Beskyttelsesfaktorer knyttet til individet

Selv om det er mange, og noen tungtveiende, risikofaktorer finnes det likevel flere beskyttelsesfaktorer som kan bidra til å beskytte ungdommen i den situasjonen de står i. Den potensielt viktigste beskyttelsesfaktoren et individ kan inneha er dets evne til resiliens. Resiliens referer til ungdommens evne til å håndtere utfordrende livssituasjoner, samt utvikle seg til tross for eksponering av risiko. Det betyr at barn kan vokse opp under forhold som normalt ville ført til negative utviklingsresultater, men likevel oppnår positive resultater på grunn av deres motstandsdyktighet (Tetzchner, 2012, s. 36). Kvello påpeker også at et individs klare holdninger er en viktig beskyttelsesfaktor. Det innebærer at ungdommen har tydelige verdier, mål og grenser satt for seg selv. Dette gir en retning i livet og hjelper til med å ta informerte beslutninger basert på deres personlige verdier (Kvello, 2015, s. 346). Ungdommens klare holdninger kan bidra til en sterkere resiliens som gjør dem mer motstandsdyktige.

Kvello referer også til god selvregulering som en essensiell beskyttelsesfaktor. Selvregulering handler om ens evne til å styre seg selv og være selvstendig. Selvregulering innebærer atferdsregulering, oppmerksomhetsregulering og emosjonsregulering. Allerede i 2-årsalderen begynner et barn å utvikle strategier for å eksempelvis trøste seg selv, mens innen 3-4-årsalderen er da grunnlaget blir bygd. Selvreguleringsferdighetene etter denne alderen er regnet som en god forutsetning for barnets tilpasningsferdigheter frem til ungdoms- og tidlig voksenalder. Som nevnt kan reguleringsvansker være en risikofaktor for rusmisbruk hos ungdom, men om en har utviklet en god selvregulering vil dette fungere som en beskyttelsesfaktor (Kvello, 2015, s. 74-75). Også mindfulness kan være en beskyttelsesfaktor når det gjelder rusmisbruk hos ungdom. Mindfulness referer til en person som er oppmerksom på sine tanker, følelser og kroppssopplevelser, og som ikke handler impulsivt. Dette kan bidra til å håndtere stress, angst og negative følelser på en konstruktiv måte. Mindfulness har på mange måter flere likehetstrekk med selvregulering (Nawi et al., 2021, s. 10).

Optimistiske trekk og lett temperamentsstil kan oppleves som beskyttelsesfaktor. Personer med optimistiske trekk har en tendens til å ha et positivt syn på livet og ser ofte etter løsninger i stedet for å fokusere på problemer. Dette kan hjelpe dem med å håndtere stressende situasjoner på en mer fleksibel måte og redusere sannsynligheten for å ty til rusmidler som mestringsstrategi (Nawi et al., 2021, s. 10). Lett temperamentstil innebærer fleksibilitet,

tilpasningsevner og evnen til å håndtere stress på en effektiv måte. Individuer med denne temperamentstilen har ofte en mer avslappet tilnærming til livet og er mindre tilbøyelige til å bli overveldet av utfordringer, noe som gjør dem bedre rustet til å håndtere fristelser som rus (Kvello, 2015, s. 346; Nawi et al., 2021, s. 10).

5.3 Risikofaktorer knyttet til familien

Foreldrenes rolle er blant annet å oppdra, sosialisere og gi trygghet og omsorg til barna sine. Det er ikke i alle tilfeller hvor familien evner å imøtekomme barnas behov, og derfor kan familien oppleves både som risiko- og beskyttelsesfaktor for ungdommen. En svært betydningsfull risikofaktor for at ungdom begynner med rus er om familiemedlemmer ruser seg. Familiemedlemmer, spesielt foreldre, er rollemodeller for barna sine. Devi og Singh belyser i studien sin at barn og unges risiko for rusmisbruk øker med 2,5 gang når familiemedlemmer ruser seg (Devi & Singh, 2021, s. 383-384). Om en mor ruser seg under svangerskapet vil dette også kunne ha innvirkning på barnet senere. Barnet kan oppleve utfordringer knyttet til tale, konsentrasjon, utvikling og sosiale ferdigheter som gjør at det kan være en risikofaktor (Holmila et al., 2013, s. 361). Dette kan også ses i lys av Bronfenbrenners økologiske teori. Det første nivået i Bronfenbrenners modell er som tidligere nevnt mikrosystemet. Mikrosystemet består av nærmiljøet til ungdommen, som familie, venner og skole. I en familie hvor det er vanlig at de voksne ofte drikker alkohol eller bruker andre rusmidler, kan ungdom observere og ta til seg disse atferdsmønstrene som normative. Hvis en ungdom ser foreldrene sin håndtere stress eller sosiale situasjoner ved å ty til rusmidler, kan dette direkte påvirke ungdommens egne valg og atferd. Familiens holdninger og atferd rundt rus gir en sosial modell for ungdommen, som de kan etterligne (Bronfenbrenner, 1994, s. 37-42; Tetzchner, 2012, s. 54-55). Studier som har undersøkt forholdet mellom rusmisbruk og foreldrestil har funnet at mors kontrollerende foreldrestil er en viktig faktor. Sammenlignet med en kontrollgruppe, ble funnet at mors kontrollerende atferd var dobbelt så stor når det gjaldt å påvirke barna sine til å bli involvert i rusmisbruk (Nawi et al., 2021, s. 10-11).

Samlivsbrudd er også en signifikant risikofaktor for ungdom. Når foreldre går gjennom et samlivsbrudd, kan det føre til store emosjonelle belastninger for ungdommen. Ungdommen kan føle seg splittet mellom foreldrene og oppleve utfordringer med endring i familiestrukturen. Ved emosjonelle belastninger kan ungdommen ha utfordringer med å

regulere følelsene sine, som igjen kan gjøre ungdommen sårbar og øker risikoen for at ungdommen ruser seg som en mestringsstrategi for å håndtere stress og vonde følelser (Kvello, 2015, s. 346). Samlivsbrudd kan i mange tilfeller også føre til høykonflikt mellom foreldre. Høykonflikt og dårlig kommunikasjon kan skape et ustabil og belastende miljø for ungdommen. Eksponering for høykonflikt mellom foreldre kan skape betydelig stress og angst hos ungdom, noe som kan øke risikoen for at de tyr til rusmidler som en måte å håndtere disse følelsesmessige påkjenningene på. Dette fenomenet er illustrert tydelig i dokumentaren «Instukids», hvor en av ungdommene deler sin erfaring med foreldrekonflikt. Denne konflikten hadde innvirkning på hennes initiering til rusmidler, og senere flyttet hun inn på institusjon, noe som forverret hennes rusmisbruk ytterligere (Haugen, 2024). Foreldre med nye partnere kan også være en risikofaktor for ungdom dersom forholdet er konfliktfylt. På samme måte som samlivsbrudd og høykonflikt, kan dårlig forhold til ny partner skape stress. Samlet sett kan disse faktorene skape et ustabil og utfordrende familiemiljø som kan øke risikoen for at ungdom begynner å bruke rusmidler som en mestringsstrategi (Kvello, 2015, s. 341-346). Devi og Singh viser også til at barn som vokser opp i familier med hyppige konflikter har blitt identifisert å ha større risiko for å utvikle rusmisbruk (Devi & Singh, 2023, s. 383).

Også høykonflikt i hjemmet kan ses i lys av Bronfenbrenners økologiske teori på både mikro- og mesonivå. Familie er et av flere mikrosystemer i nærmiljøet til ungdommen, og når det er konflikter i hjemmet vil dette kunne påvirke ungdommen. Samtidig kan en trekke inn mesonivå i Bronfenbrenners modell. Mesonivået handler om hvordan de ulike mikrosystemene påvirker hverandre. Det vil si at om ungdommen blir preget av mye konflikter i hjemmet som fører til stress, kan dette stresset påvirke fokus og trivsel på skolen, som gjør at ungdommen har større risiko for å benytte seg av rusmidler for å håndtere stresset (Bronfenbrenner, 1994, s. 37-42; Tetzchner, 2012, s. 55). Barn som opplever flere negative livshendelser i hjemmet har en økt risiko for å involvere seg i grupper med jevnaldrende hvor rusmisbruk er vanlig (Devi & Singh, 2023, s. 385).

5.4 Beskyttelsesfaktorer knyttet til familien

På den andre siden kan familien være en viktig beskyttelsesfaktor. Devi og Singh peker på at gode og trygge familierelasjoner utgjør en av de mest avgjørende beskyttelsesfaktorene (Devi & Singh, 2023, s. 383-384). God omsorg og godt tilsyn er signifikante beskyttelsesfaktorer

når det kommer til risikoen for ungdoms rusmisbruk. Gjennom god omsorg kan barn og unge utvikle god selvregulering, opplevelse av trygghet, kjærlighet, støtte og en evne til å ta gode valg. En livssituasjon som er preget av kjærlighet og støtte kan styrke den unges selvbylde og reduserer følelsesmessige utfordringer som angst og depresjon. Det kan være avgjørende for å motstå press om å eksperimentere med rusmidler (Kvello, 2015, s. 346).

Både Kvello og Adolfsen m.fl. refererer til godt tilsyn og oppfølging som en god beskyttelsesfaktor (Kvello, 2015, s. 346). Det handler om foreldrenes evne til å følge opp, engasjere seg og ha kontroll på hva ungdommen bruker tiden sin på. Det kan være en beskyttelsesfaktor fordi ungdommen kan få en opplevelse av å bli sett og anerkjent, som kan forsterke selvbylde. Samtidig legger det en naturlig begrensning på mulighetene for risikofylt atferd, som rusbruk. Foreldre som har godt tilsyn med sine barn er også mer sannsynlig å oppdage tidlige tegn på problemer, som kan være avgjørende for å forebygge rusmisbruk. Manglende oppfølging kan være en risikofaktor, men for tett oppfølging i form av overvåkning kan også være en risikofaktor. Det er en balanse mellom å ha oversikt og kontroll og at ungdommen opplever det som overvåkning. For at godt tilsyn skal være en beskyttende faktor er det viktig å være oppmerksom på dette skillet. (Adolfsen et al., 2017, s. 457-460; Nawi et al., 2021, s. 10-11).

På samme måte som Bronfenbrenners mesonivå kan belyse hvordan en risikofaktor i hjemmet kan bli til en risikofaktor på andre arenaer, kan også beskyttelsesfaktorer i hjemmet bli en beskyttelsesfaktor på andre arenaer. Eksempelvis ved at foreldrene er støttende, har positiv holdning og ikke pålegger ungdommen stress rundt skolen og skolearbeidet. Når ungdommen opplever støtte og oppmuntring, og ikke en opplevelse av for mye press til å prestere, kan det motivere dem til å gjøre det bra, og reduserer risikoen for å ty til rus som mestringsstrategi (Tetzchner, 2012, s. 54-55).

Andre viktige beskyttelsesfaktorer belyser både Adolfsen m.fl. og Nawi m.fl. i sine studier. Foreldre med høyere utdanningsnivå og foreldrenes åpenhet og holdninger anses å være gode beskyttelsesfaktorer. Foreldre med høyere utdanning og god kunnskap rundt rusmidler er mer sannsynlig til å kunne beskytte ungdommen fra rusmisbruk gjennom støtte og gode råd (Nawi et al., 2021, s. 11). Foreldrenes evne til å prate med ungdommene om rusmidler regnes som en beskyttelsesfaktor, og Adolfsen m.fl. viser til at forebygging av alkoholbruk hos ungdom har bedre effekt når foreldrene tar del i forebyggingen (Adolfsen et al., 2017, s. 458).

5.5 Risikofaktorer knyttet til miljøet

I likhet med risikofaktorene presentert på individ- og familienivå, kan faktorer i ungdommens miljø også påvirke ungdommens rusbruk negativt. Dette gjelder både miljøet og nærmiljøet som blant annet består av venner, familie og skole. Venner og jevnaldrendes holdninger og oppførsel har stor påvirkningskraft på et individ, spesielt når det gjelder rus. Ungdommers forbruk av blant annet alkohol påvirkes av hvor mange venner som drikker. Sannsynligheten for å bli påvirket av gruppepress når en omgås jevnaldrende som bruker rusmidler øker, og risikoen for å bli rusavhengig øker med 2,5 gang. Redsel for avvisning fra jevnaldrende kan være årsaken til at flere ungdommer ikke evner å stå imot gruppepress. Avvisning fra jevnaldrende kan føre til tilpasningsvansker, og det igjen kan gjøre ungdom mer tilbøyelige for rusmisbruk (Devi & Singh, 2023, s. 384; Nawi et al., 2021, s. 11).

Miljøets påvirkning på ungdommens rusbruk kan også belyses av Bronfenbrenners økologiske teori. Eksosystemnivået er det tredje nivået i Bronfenbrenners modell, og her er det sosiale settinger og miljøer som påvirker ungdommen indirekte, selv om ungdommen ikke er deltaker på disse arenaene. Et eksempel på dette kan være gjennom høy grad av tilgjengeligheten på rusmidler i miljøet rundt ungdommen. Det kan være risikofaktor for en ungdom å vokse opp i et samfunn der rus er lett tilgjengelig, og ansett som akseptabelt, da sannsynligheten for å eksperimentere kan øke grunnet press eller en forventning om deltakelse (Tetzchner, 2012, s. 54-55). Miljøets risikofaktorer kan også belyses via mikronivået. Nærmiljøet, venner og familie er mikrosystemer som påvirker holdninger og utviklingen til ungdommen. Om ungdommen vokser opp i et miljø hvor det er normalt og sosialt akseptabelt å ruse seg vil ungdommen bli på påvirket av dette, og har større risiko for å utvikle en rusavhengighet (Bronfenbrenner, 1994, s. 37-42; Kvello, 2015, s. 346).

5.6 Beskyttelsesfaktor knyttet til miljøet

Som nevnt kan miljøet ha en negativ innvirkning på ungdommen, men på samme måte kan miljøet fungere som en beskyttende faktor. Nawi m.fl. viser i artikkelen sin til at religiøs tro som er integrert i samfunnet kan fungere som en betydelig beskyttelsesfaktor. Religion fremmer ofte et sett med verdier og normer som oppfordrer til avholdenhet fra rusmidler og en sunn livsstil. I tillegg kan tilhørighet til et religiøst fellesskap gi en følelse av støtte, som kan være beskyttende mot negative påvirkninger som gruppepress fra jevnaldrende om å teste ut rusmidler (Nawi et al., 2021, s. 11).

Venner med gode verdier og som tar avstand til rusmidler er også en beskyttelsesfaktor for ungdom. Det kan bidra til å skape et miljø hvor det er mindre akseptabelt eller fristende å eksperimentere med rusmidler. Når venner deler samme verdier og holdninger kan det bidra til å redusere presset fra jevnaldrende om å teste ut rusmidler (Kvillo, 2015, s. 346).

Bronfenbrenners modell kan også belyse hvordan miljøet kan være en beskyttelsesfaktor for ungdom. Makronivået er det siste nivået i Bronfenbrenners modell, og dette nivået omfatter større sosiale strukturer som samfunnet som helhet, som lover og politikk (Tetzchner, 2012, s. 54-55). I Norge er det aldersgrense på alkohol, mens alle andre rusmidler er ulovlig å bruke. Dette kan anses som en beskyttelsesfaktor for ungdom da tilgjengeligheten er mye mindre enn steder hvor det ville vært lovlig. I tillegg opprettholder disse lovene en norm om at rusmidler ikke skal benyttes, og alkohol skal ikke benyttes før fylte 18 år.

6 Avslutning

Rusmisbruk blant ungdom er et utbredt samfunnsproblem og et dagsaktuelt tema. NRKs dokumentar «Instukids» belyser problematikken rundt barn og unges rusmisbruk på institusjoner. I denne oppgaven har jeg, gjennom en grundig gjennomgang av litteratur og teori, belyst hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer som kan ligge til grunn for ungdoms utvikling av rusmisbruk. Selv om denne oppgaven ikke direkte tar opp barnevernets arbeid, anses det som svært relevant for barnevernsfaglig arbeid. Å forstå årsakene for at ungdom begynner med rus er essensielt for å kunne gi den enkelte ungdom den hjelpen den er i behov av. Det er viktig å bemerke seg at rusmisbruk ikke er noe som oppstår plutselig, men det er et resultat av risikorelatert atferd som gradvis utvikler seg over tid.

Rusmisbrukende familiemedlemmer, familiekonflikter, innflytelse fra jevnaldrende, gruppepress, reguleringsvansker, traumer, psykiske lidelser som angst, depresjon, PTSD, ADHD og atferdsproblemer kan være risikofaktorer som preger ungdommen og potensielt øker sannsynligheten for at ungdommen begynner med rus selv. Samtidig kan ungdommens evne til selvregulering, foreldre og venners avstand til rusmidler, sterk integrert religiøs tro i samfunnet, foreldrenes åpenhet, kunnskap og engasjering i ungdommens liv oppleves som beskyttende faktorer for ungdom i en sårbar situasjon. Gjennom Bronfenbrenners økologiske

teori blir de ulike risiko- og beskyttelsesfaktorene belyst. Bronfenbrenners modell illustrerer hvordan ulike systemer i nærmiljøet kan påvirke ungdommen, og hvordan de ulike nivåene påvirker hverandre. For eksempel at foreldrekonflikt i hjemmet kan føre til stress på skolen, som igjen kan påvirke ungdommen til å bruke rusmidler som en mestringsstrategi.

Avslutningsvis er det viktig å understreke viktigheten av å anerkjenne at ungdoms rusmisbruk ikke er ensartet, men heller et resultat av et komplekst samspill av ulike faktorer.

Litteraturliste

Adolfson, F., Strøm, H. K., Martinussen, M., Handegård, B. H., Natvig, H., Eisemann, M. & Kuposov, R. (2017). Parent participation in alcohol prevention: Evaluation of an alcohol prevention programme. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 34 (6), 456-470.

<https://doi.org/10.1177/1455072517732276>

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological Models of Human Development. *International Encyclopedia of Education*, 3 (2), 37-42.

Dalland O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg.). Gyldendal.

Devi, S. & Singh, S. (2023) Risk Factors for Drug Addiction: A Review. *Indian Journal of Health and Well-being*, 14 (3), 383-387. https://www.researchgate.net/profile/Sunita-Devi-16/publication/376207011_Risk_Factors_for_Drug_Addiction_A_Review/links/659f9043bc30165e6e32e227/Risk-Factors-for-Drug-Addiction-A-Review.pdf

Holmila, M., Raitasalo, K. & Kosola, M. (2013). Mothers who abuse alcohol and drugs: Health and social harms among substance-abusing mothers of small children in three child cohorts. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 30 (5) 361-373. <https://doi.org/10.2478/nsad-2013-0030>

Haugen, V. F. (Ansvarlig redaktør). (2024) *Brennpunkt: Instukids* [TV-serie/dokumentar]. NRK. <https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt-instukids>

Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner* (2. utg.). Gyldendal.

Nawi, A. M., Ismail, R., Ibrahim, F., Hassan, M. R., Manaf, M. R. A., Amit, N., Ibrahim, N. & Shafurdin, N. S. (2021). Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. *BMC Public Health*. 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11906-2>

Tetzchner, S. V. (2012). *Utviklingspsykologi* (2. utg.). Gyldendal Akademisk.

